

Можно утверждать, что именно основы прилагательных участвуют в образовании универбов.

Список сокращений и условных обозначений

ССРЯ – Тихонов, А. Н. Словообразовательный словарь русского языка : в 2 т. / А. Н. Тихонов. – М. : Рус. яз., – 1990. – 2 т.; **(N)** – существительное, входящее в универбант (утрачивается при образовании универба); **A** – прилагательное; **N** – универб; **suf** – суффикс.

Список использованной литературы

1. Бакина, М. А. Имена прилагательные как производящие основы современного словообразования / М. А. Бакина // Развитие словообразования современного русского языка. – М. : Наука, 1966. – С. 55–73.
2. Дорошевский, В. Элементы лексикологии и семиотики / В. Дорошевский ; авт. пер. с пол. В. Ф. Конновой. – М. : Прогресс, 1973. – 287 с.
3. Осипова, Л. И. Активные процессы в современном русском словообразовании: (суффиксальная универбация и усечение) : пособие к спецкурсу / Л. И. Осипова ; Моск. пед. гос. ун-т. – М. : Прометей, 1994. – 116 с.
4. Kaliszan, J. Семантико-конденсационная универбация составных наименований в современном русском языке / J. Kaliszan. – Poznań : Univ. im. Adama Mickiewicza, 1986. – 148 s.

А. А. Кірду́н (г. Мінск, Рэспубліка Беларусь)

ПРАБЛЕМНЫЯ АСПЕКТЫ ВЫКАРЫСТАННЯ БЕЛАРУСКАМОЎНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ Ў ГАЛІНЕ ЛЯСНОЙ ПРАМЫСЛОВАСЦІ

Лясная прамысловасць Беларусі ўключае сукупнасць вытворчасцей, якія займаюцца нарыхтоўкай і апрацоўкай драўніны, вырабам з драўнянай сыравіны прадукцыі шляхам хімічнай і механічнай апрацоўкі рознай ступені тэхналагічнай складанасці, і адносіцца да ліку стратэгічна важных галін, якія характарызуюцца ўстойлівымі тэмпамі развіцця і, адпаведна, дынамічным павелічэннем колькасці тэрмінаў і тэрміналагізаваных слоў. Аднак працэс тэрмінаўтварэння ў гэтай галіне на сучасным этапе адбываецца фактычна толькі на рускай мове. Пры гэтым *спецыялізаваныя* перакладныя руска-беларускія ці беларуска-рускія слоўнікі і беларускамоўныя даведнікі, якія маглі б служыць для розных груп карыстальнікаў арыенцірам пры атрыманні інфармацыі аб сучасных стандарызаваных і гарманізаваных тэрмінах лясной прамысловасці (далей – ТЛП) пакуль адсутнічаюць. Гэта дае падставы сцвярджаць, што для выкарыстання беларускай мовы ў галіне лясной прамысловасці існуюць пэўныя бар'еры, зняцце якіх – надзвычай актуальная задача для беларусістыкі, і першым крокам на шляху яе вырашэння павінна быць мэтанакіраваная дзейнасць навукоўцаў па дасягненні эквівалентнасці перакладу адпаведнай тэрміналогіі з рускай мовы на беларускую.

Зробім невялікае адступленне і ахарактарызуем ТЛП як сістэму.

Аналіз зместу спецыялізаваных рускамоўных слоўнікаў [1–4], у якіх адлюстравана тэрміналогія лясной прамысловасці, паказвае, што яна, як і любая іншая, уключае:

– агульнанавуковыя тэрміны, якія прызначаны выражаць катэгорыі і паняцці, прынцыпова і прадуктыўна прымяняльныя ва ўсіх галінах навуковых ведаў. Напрыклад: *система, элемент, функция, коэффициент, метод, технология* і інш.;

– міжнавуковыя тэрміны, якія падзяляюцца на дзве групы. У першую групу ўваходзяць тэрміны, межы распаўсюджвання якіх вызначаюцца комплексам навук і якія ўяўляюць сабой пэўным чынам арганізаваныя аб'яднанні назваў паняццяў, агульных для ўсяго комплексу ці для большасці навук, што ўваходзяць у гэты комплекс. Часцей за ўсё гэта такія тэрміны, якія з'яўляюцца структурнай базай для афармлення іншых, відавых, тэрмінаў. Інакш кажучы, міжнавуковыя тэрміны першай групы і вытворныя ад іх канкрэтна-спецыяльныя тэрміны знаходзяцца ў адносінах семантычнай іерархіі. Напрыклад: у згаданых вышэй лексікаграфічных крыніцах фіксуюцца як родавыя тэрміны *аренда, арендная плата, аукцион*, якія абазначаюць тое ж паняцце, што і ў эканамічных навуках, так і відавныя тэрміны *аренда лесных участков, арендная плата за использование лесов, лесной аукцион*. У другую групу ўваходзяць тэрміны, якія ў некалькіх тэрміналогіях суадносяцца з рознымі паняццямі. Сувязь жа заснавана на падабенстве характарыстык асобных з'яў, працэсаў, што маюць месца ў розных галінах ведаў. Напрыклад, тэрмін *балансы* ў межах лесапрамысловай тэрміналогіі ўжываецца ў множным ліку з дэфініцыяй 'круглые или колотые сортименты, предназначенные для производства древесноволокнистых полуфабрикатов в целлюлозно-бумажной промышленности' [4], якая не супадае з дэфініцыяй тэрміна *баланс* у эканамічнай навуцы: 'количественное соотношение, состоящее из двух частей, которые должны быть равны друг другу, так как представляют поступление и расходование одного и того же количества денег, товара' [5]. Заўважым, што пытанне аб тым, як павінны кваліфікавацца падобныя тэрміны (як полісеманты ці як амонімы), патрабуе асобнага разгляду, заснаванага на складаным семантычным аналізе;

– вузкаспецыяльныя тэрміны, якія абазначаюць спецыфічныя для лесапрамысловай галіны рэаліі, паняцці, катэгорыі і падзяляюцца на такія тэматычныя групы, як «лясная інфраструктура», «лесаэксплуатацыйныя працэсы», «працэсы нарыхтоўкі лесамацэрыялаў», «драўнінная сыравіна», «піламацэрыялы», «будова драўніны», «фізічныя ўласцівасці драўніны», «механічныя ўласцівасці драўніны», «хіміка-механічная апрацоўка драўніны», «дрэваапрацоўчае абсталяванне», «машыны лясной прамысловасці», «прадукты лесахімічнай вытворчасці», «тэхналогіі вытворчасці піламацэрыялаў», «цэлюлозна-папяровыя прадукты» і інш.

Вяртаючыся да праблемы рэпрэзентацыі апісанай тэрміналогіі на беларускай мове, адзначым, што большая частка агульнанавуковых, міжнавуковых і невялікая частка вузкаспецыяльных ТЛП прадстаўлены ў акадэмічных тлумачальных слоўніках агульнаўжывальнай беларускай лексікі,

у агульных перакладных руска-беларускіх і беларуска-рускіх слоўніках. Аднак кадыфікаваныя лексікаграфічныя крыніцы апрыйёры рэтраспектыўныя, у іх не адлюстраваны тыя змяненні ў значэннях лексічных адзінак літаратурнай мовы, што адбыліся і абываюцца апошнім часам, у тым ліку і ў сувязі з тэрміналагізацыяй у працэсе развіцця сферы лясной прамысловасці. Напрыклад, у тлумачальным слоўніку беларускай мовы, размешчаным на рэсурсе <https://www.skarnik.by/>, слова *пліта* суадносіцца толькі з каменем або металам, а значэнне, якое б звязвала гэтае слова з драўнянымі матэрыяламі, не прыводзіцца. Шэраг ТЛП, якія ўзніклі на рускай мове і атрымалі шырокую распаўсюджанасць у сучасным паўсядзённым маўленні, пакуль застаюцца без афіцыйна ўзаконеных беларускамоўных эквівалентаў. У прыватнасці, такія тэрмінаадзінкі, як *блок-хаус, вагонка, фальш-брус, пеллет, оцилиндровка, пилопродукция, долготье, коротье, погонажное изделие, форвардер, харвестер, скиддер, чокер, валочно-пакетирующие машины, импортозамещение, биорефайнинг* і інш. не прадстаўлены нават у анлайн-версіях слоўнікаў беларускай літаратурнай мовы (гл., напрыклад, рэсурсы <https://www.skarnik.by/> і <http://www.slounik.org/>).

Зварот да беларускамоўных навуковых і публіцыстычных тэкстаў, прысвечаных праблемам ляснога комплексу (у тым ліку і лясной прамысловасці), паказвае, што шэраг паняццяў маюць варыянтнасць і полінайменнасць назвы. Напрыклад, для тэрміна *неустойчивое лесопользование*, якім абазначаецца плануемае або ажыццяўляемае карыстанне лесам у такіх аб'ёмах і такімі спосабамі, якія забяспечваюць яго стабільнае бясконцае прадаўжэнне [4, с. 53], і які з'яўляецца апорным кампанентам у іншых састаўных тэрмінаадзінках, знаходзім наступныя адпаведнікі: 1) *устойлівае лесакарыстанне*: «**Эканамічна ўстойлівае лесакарыстанне** азначае, што лесакарыстанне пабудавана і ажыццяўляецца такім чынам, што забяспечвае дастатковую эканамічную выгаду без страт для лясных рэсурсаў, якасці экасістэмы і без шкоды для мясцовага насельніцтва» (<https://www.npp.by/by-new/sertificat/>); 2) *неспушташальнае карыстанне лесам*: «**У той жа час лесавод павінен забяспечыць безупыннае, неспушташальнае карыстанне лесам**» (https://elib.belstu.by/bitstream/123456789/19599/1/lesazn.-lesavodstva_praktikum.-razhko-laboha.-2009.pdf); 3) *невычарпальнае лесакарыстанне*: «**Усё гэта непасрэдна паказвае на захаванне аднаго з асноўных крытэрыяў невычарпальнага лесакарыстання – прыярытэту ўзнаўлення лясоў над лесакарыстаннем**» (<http://miloles.by/новости/426>); 4) *невычэрпнае лесакарыстанне*: «**...сёння палітыка ў галіне вядзення лясной гаспадаркі скіравана на невычэрпнае рацыянальнае лесакарыстанне**» (https://studylib.ru/doc/809387/chast._1---ministerstvo-lesnogo-hozyajstva-respubliki-belarus); і інш. Прычыны ўзнікнення варыянтнасці і полінайменнасці ў навуковым дыскурсе самыя розныя: ад моўных густаў аўтараў і іх маўленчай кампетэнтнасці да нявырашаных навуковых праблем, звязаных з дэнататыўнай суаднесенасцю тых ці іншых тэрміналагічных адзінак у абедзвюх мовах.

Асобны блок праблем звязаны са спробамі перакладу ТЛП з рускай мовы на беларускую пры дапамозе сістэм машыннага перакладу (далей – СМП).

Нягледзячы на тое, што СМП зараз удасканальваюцца на бесперапыннай аснове, якасць перакладу навуковых тэкстаў і дакументаў, насычаных спецыяльнымі тэрмінамі, па-ранейшаму застаецца незадавальняючай [6, с. 46]. У прыватнасці, анлайн-перакладчык у браўзеры «Яндекс» прапаноўвае ў некаторых выпадках у якасці беларускамоўных эквівалентаў тэрмінаў адзінкі размоўнага стылю, напрыклад: рус. *лиственная порода* – бел. «Яндекс» *лісцяная парода* (правільна: *ліставая парода*); словы без уліку лексічнай спалучальнасці, напрыклад: рус. *лушение древесины, ложное ядро, сердцевиная доска, капиллярно-пористая структура* – бел. «Яндекс» *лусканне драўніны, ілжывае ядро, асяродак дошка, капілярна-сітаватая структура* (правільна: *лушчэнне драўніны, несапраўднае ядро, стрыжнёвая дошка, капілярна-порыстая структура*); гібрыдных руска-беларускія адзінкі, напрыклад: рус. *устройство сучкорезное, устройство бревносбрасывающее, древесно-стружечная плита* – бел. «Яндекс» *прылада сучкорезной, прылада бярвеносбрасывающее, дрэвесностружечная пліта* (правільна: *устройства сукарэзнае, бярвёнаскідальнік, драўнянастружэкавая пліта*) і інш.

Такім чынам, нягледзячы на тое, што лясная прамысловасць з’яўляецца адной са старэйшых галін прамысловасці Беларусі, яе тэрміналогія на беларускай мове пакуль не можа быць ахарактарызавана як абсалютна ўпарадкаваная і стандартызаваная. Інавацыйныя працэсы, якія адбываюцца на сучасным этапе ў лесапрамысловай сферы, абумоўліваюць міждысцыплінарнасць і імкліваю зменліваць прадметнай вобласці, перманентнае пашырэнне яе паняццёвай базы, што патрабуе асаблівага падыходу да выпрацоўваемых тэрмінаў. Пераадоленне апісаных праблемных аспектаў магчыма праз арганізацыю мэтанакіраванай сумеснай працы лінгвістаў і спецыялістаў у галіне лясной прамысловасці.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Шегельман, И. Р. Бизнес-словарь лесной промышленности / И. Р. Шегельман. – СПб. : Профи-Информ, 2005. – 509 с.
2. Шегельман, И. Р. Лесная промышленность и лесное хозяйство : словарь / И. Р. Шегельман. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2011. – 327 с.
3. Шутов, В. В. Словарь-справочник лесного инженера : учеб. пособие для студентов специальности 250401 «Лесоинженерное дело» / В. В. Шутов, С. И. Кожурин. – Кострома : Изд-во КГТУ, 2011. – 123 с.
4. Уразова, А. Ф. Лесной комплекс. Термины, понятия и определения : учеб. пособие / А. Ф. Уразова, Э. Ф. Герц. – Екатеринбург : УГЛТУ, 2020. – 158 с.
5. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М., 1999. – 479 с.
6. Кірду́н, А. А. Машынны пераклад: гісторыя, сучасны стан і якасць тэкстаў на беларускай мове [Электронны рэсурс] / А. А. Кірду́н // Скориновские чтения – 2019: современные тенденции развития издательского дела : матэрыялы IV Междунар. форума, Минск, 24–25 сент. 2019 г. – Минск : БГТУ, 2019. – С. 44–47. – Рэжым доступу: <http://elib.belstu.by/handle/123456789/31954>. – Дата доступу: 01.11.2021.